

УДК 37.091.4: [159.942.5+159.925]

В. ЗЕЛЮК

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені М. В. Остроградського

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІКИ А.С. МАКАРЕНКА

У статті розкривається актуальність формування емоційного інтелекту в контексті педагогіки А.С. Макаренка.

***Ключові слова:** емоційний інтелект, глобальна проблема, нова парадигма освіти, інтелектуальна комфортність, мажор.*

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки є забезпечення особистісного розвитку людини з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя. Дивовижна спадщина А.С. Макаренка дає нам багато відповідей на проблеми сучасної освіти.

Формування особистості пов'язане з трансформаційними процесами світових освітніх систем, що приводить до зміни суспільної парадигми від індустріальної до інформаційної. У зв'язку з цим актуальною проблемою сучасної освіти є формування емоційного інтелекту. Зростання інтересу до вивчення емоційного інтелекту (англ. emotional intelligence – група ментальних здібностей, що сприяють усвідомленню й розумінню власних емоцій та емоцій оточуючих) пов'язане як з безліччю білих плям у концептуальному полі даного феномену, так і з соціальними потребами щодо розвитку професійної компетенції вчителя. **Метою** нашої статті є розкриття особливостей його формування в контексті педагогіки А.С. Макаренка.

Аналіз літературних джерел. Емоційний інтелект (EI) – це здібність людини до усвідомлення, прийняття й регуляції емоційних станів і почуттів інших людей та самого себе. Проблема EI активно досліджується як зарубіжними вченими [1], так і вітчизняними науковцями [2].

Дослідження феномену емоційного інтелекту з'явилося результатом розвитку уявлень про природу когнітивних і афективних процесів, особливості їх взаємозв'язку. Найважливішими досягненнями в цьому процесі є: збагачення уявлень про емоції (уявлення про емоції як про одну з підсистем свідомості; як про чинник мотивації); розширення уявлень про інтелект (ідея множинності інтелектуальних проявів, відкриття соціального інтелекту); зустрічний рух у дослідженнях емоцій та інтелекту (ідея єдності і продуктивної взаємодії афективних і когнітивних процесів).

Виклад основного матеріалу. А.С. Макаренко був, як відомо, високоосвіченою людиною. Філософські твори, література, психологія, історія та інші науки викликали немалий інтерес у житті молодого педагога. І хоча, за його свідченням, із філософією він «знайомий дуже несистематично», однак називає цілий список відомих філософів, яких читав, – в тому числі Шопенгауера [3, с. 46].

Філософія А. Шопенгауера вчить мистецтва жити радісним, щасливим життям, керуючись при цьому здоровим глуздом. У його «Афоризмах житейської мудрості» ми знаходимо такі думки: "... Ми повинні широко розкривати свої двері веселості, коли б вона не з'явилась ..., нам належить ... прагнути по можливості до більш повного здоров'я, кращим вираженням якого є веселість» [6, с.199]. Чи не тому, створюючи свою педагогіку, А.С. Макаренко дійшов висновку, що в колективі повинен бути радісний, піднесений настрій. Мажор у колективі, вважає він, є виявом внутрішнього спокою, упевненості у своїх силах і своєму майбутньому. Мажор – це постійна бадьорість, готовність до дії і, разом з тим, життя в спокійному, енергійному русі. Можливо, звідти ж ідея «завтрашньої радості», просування до мети, почуття задоволеності від трудової діяльності, навчання, від життя взагалі, від упевненості в завтрашньому дні і в майбутньому. Ці почуття, вважав він, полегшують природні труднощі буття і формують здорову психіку дітей. У цьому відношенні він був вимогливим до себе і до своїх вихователів, ніколи не дозволяв собі мати похмуре обличчя, навіть якщо був хворим або мав неприємності. Педагог, говорив він, повинен уміти не демонструвати всього цього перед дітьми. Праця, дисципліна, побут, майбутнє виховання слід розташувати по лінії економічного прогресу колективу з урахуванням економічного життя всієї країни.

У зв'язку з цим слід згадати, що А.С. Макаренко не відмовлявся від ігрових форм організації життя дітей у колективі. Театр, оркестр, деяка «воєнізація» побуту і дозвілля – все це сприяло педагогічно цілеспрямованому управлінню дитячим колективом на демократичних засадах, розвитку самостійності і творчості дітей, викликало радісно-піднесений настрій і мажорний стиль усього життя [3, с. 48].

Актуалізація глобальних проблем ставить перед освітою і вихованням підростаючого покоління загальногуманістичні завдання. Нова парадигма освіти переносить акценти навчання на особистість дитини та забезпечення умов щодо її самореалізації, на активне засвоєння нею способів пізнавальної діяльності, на розвиток емоційного інтелекту [5, с. 96]. Це досягається шляхом створення в школі мажорної адаптивної педагогічної системи і максимально сприятливих і комфортних умов для всебічного повноцінного розвитку особистості дитини, її самоактуалізації. Ці умови можуть бути створені у відповідності з визначеними закономірностями, умовами і факторами ефективного навчально-виховного процесу.

У рамках цієї моделі вирішуються такі соціально-педагогічні завдання:

- створення умов для задоволення освітніх потреб дитини на основі коригування процесу відповідно до запитів соціального середовища;
- надання дитині реальних можливостей самоствердження в найбільш значимих для неї сферах життєдіяльності, де в максимальному ступені розкриваються її здібності і можливості;
- формування в школі емоційного поля взаємовідносин, які забезпечують повагу до особистості (на рівні «вчитель - учень», «учень - учень», «вчитель - вчитель», «учень - батьки», «вчитель - батьки»);

- забезпечення високого рівня складності навчального матеріалу відповідно до індивідуальних здібностей кожної дитини та інтегрованого підходу у викладанні навчальних предметів.

У школах Полтавської області створюються умови функціонування такого комфортного освітнього простору, де враховуються індивідуальні та вікові можливості кожної дитини. Провідна роль відводиться педагогічному колективу, який здійснює взаємозв'язок між процесом розвитку дітей і соціальним середовищем, формує людину-громадянина.

Визначимо основні принципи навчання та виховання в умовах емоційного комфорту:

- принцип цінності особистості, що полягає в самоцінності дитини;
- принцип унікальності особистості;
- принцип пріоритету особистого розвитку, коли навчання виступає не як самоціль, а як засіб розвитку особистості кожного індивідуума;
- принцип орієнтації на зону найближчого розвитку кожного учня;
- принцип суб'єктності в навчально-виховному процесі, орієнтація на внутрішню мотивацію навчання і свободу вибору дитиною сфер самореалізації;
- принцип емоційно-ціннісних орієнтацій навчально-виховного процесу.

Говорячи про сучасну модель школи, треба розглянути управлінський аспект. Школа повинна володіти гнучкою організаційною структурою, яка дозволяє їй швидко реагувати на зміни соціально-культурного середовища і соціальних запитів, що змушує адміністрацію постійно шукати найбільш ефективні методи й прийоми управління, які дають можливість у найкоротші строки приймати оптимальні управлінські рішення і своєчасно проводити коригування [4]. Формуючи комфортне освітнє середовище, адміністрація школи повинна керуватися такими умовами:

- зміст і характер освітнього середовища повинні не тільки відповідати актуальному рівню, але й бути орієнтованими на зону найближчого розвитку кожного учня;
- організація діяльності дитини в освітньому середовищі має забезпечувати комфортність у навчанні, враховувати індивідуальні особливості учнів;
- робота педагогів повинна забезпечувати можливість їх професійного росту, самореалізації, самоактуалізації.

Для того, щоб навчальний процес протікав ефективно і був керованим, необхідно, щоб характер освітнього середовища, створений учителем у рамках свого предмета, відповідав актуальному рівню розвитку учня; В навчальному процесі основним психологічним механізмом, який забезпечує його протікання, є інтелект дитини. Тому основною характеристикою дитини в навчальному процесі є рівень її емоційного та інтелектуального розвитку.

У сучасній школі при формуванні класів необхідно враховувати, що найбільш ефективною є організація класів за принципом комфортності дитини в навчанні. При цьому можна виділити чотири типи комфортності, які є підставою для комплектування класів:

- інтелектуальна комфортність, коли об'єм навчального матеріалу, характер викладання і рівень складності, стиль спілкування дитини відповідають актуальному рівню її інтелектуального розвитку, учень не відчуває, що чогось не розуміє чи не може зрозуміти в процесі навчання з учителем;
- темпова комфортність, коли темп усіх видів навчальної діяльності в групі відповідає власному темпу діяльності дитини;
- соціальна комфортність, коли ціннісні орієнтації групи, мотиви інших членів групи, ієрархічне положення дитини відповідають внутрішньому стану її особистості й при цьому не вступають у протиріччя з цілями освіти;
- урахування стану здоров'я дитини робить пошук технологій індивідуалізації не тільки бажаною, але й необхідною умовою забезпечення ефективності освітнього процесу.

Таким чином, у школі створюється варіативний освітній простір, який характеризується видовими різновидами класів і використання в них різних програм і педагогічних технологій, як загально розвиваючих, так і спеціалізованих.

Категорія «емоційний інтелект» пов'язується з проблемою соціально-психологічного мікроклімату в трудових колективах та з актуальними завданнями сучасного менеджменту. Останні дослідження вчених показують, що продуктивність індивідуальної діяльності в значній мірі залежить від уміння встановлювати та підтримувати доброзичливі відносини з людьми. В цьому сенсі важливішим показником є коефіцієнт емоційного EQ, ніж традиційний коефіцієнт логічного інтелекту IQ. Уміння людини уживатися з іншими забезпечує створення сприятливого психологічного клімату у колективі. Саме психологічний клімат є показником рівня соціального розвитку колективу, його інтелектуального потенціалу.

Висновки. Потенціал будь-якої демократичної країни визначають освічені й успішно розвинуті особистості. Саме вони мають найкращі шанси збудувати демократичне і стабільне суспільство, де кожен зможе розвинути свої здібності, зробити свій внесок у суспільний розвиток і водночас відчувати себе частиною спільноти.

Освіта здатна стати для будь-якої країни ефективним засобом інтелектуальної, моральної і політичної єдності суспільства. Виклики, які постали перед сферою освіти в XXI сторіччі, – рівний доступ до якісної освіти. Віклики, навчання впродовж життя, – заставляють нас знову й знову повертатись до унікальної спадщини А.С. Макаренка.

Список використаних джерел

1. Гоулман Д. *Емоціональний інтелект* / Даниел Гоулман, пер. с англ. А. П. Исаевой. – М: Аст: Аст Москва; Владимир: ВКТ, 2009. – 478 с.
2. Зелюк В. В. *Імідж сучасного педагога* // В. В. Зелюк. *Розвиток емоційного інтелекту та культури вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти*. Полтава, 2010. – №8 (107). – С.25.
3. Пашко Л. Ф. *Потаємна філософія педагогіки А.С. Макаренка* / Л. Ф. Пашко, В. Д. Бардінова // *Постметодика*. – В. 3(13). – 1996. – С.46-48.
4. *Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки*.
5. *Часопис. Освіта Полтавщини. Управління ефективною школою* / В. В. Зелюк, Р. Л. Гавриш, Т. В. Водолазська. *Адаптивна модель сучасної української школи* / [ред.. С. В. Королюк] – Полтава : ПОІППО, 2009. – Випуск №19. – С. 96
6. *Шопенгауер А. Избранные произведения*. / А. Шопенгауер. – М., 1992.

Стаття надійшла до редакції 08. 02. 2012.

Зелюк В.

Полтавский областной институт последипломного педагогического образования имени М.В. Остроградского, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИКИ А.С. МАКАРЕНКО

В статье раскрывается актуальность формирования эмоционального интеллекта в контексте педагогики А.С. Макаренка.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, глобальная проблема, новая парадигма образования, интеллектуальная комфортность.

Zeliuk V.

Poltava Ostrogradsky Regional Teacher Training Institute

THE FORMING OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE CONTEXT OF A. MAKARENKO'S PEDAGOGY

The article deals with the topicality of forming of emotional intelligence in the context of A. Makarenko's pedagogy.

Keywords. Emotional intelligence, global problem, new paradigm of education, intellectual comfort.